

İbn Habîb el-Halebî'nin *el-Muktefâ min sîreti'l-Muştafâ'sı* ve Nûreddin el-Halebî'nin *İnsânü'l-'uyûn fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn'u* (*es-Sîretü'l-halebiyye*) bunların tanınmışlarıdır. Hadis, siyer, delâilü'n-nübüvve, şemâil, hasâis vb. kaynaklardan faydalanarak Hz. Peygamber'i çeşitli yönleriyle ele alan üç büyük siyer kitabı olan Makrîzî'nin *İmtâ'u'l-esmâ' bimâ li'r-Resûl mine'l-ebnâ'i ve'l-aḥvâl ve'l-ḥafede ve'l-metâ'*, Şemseddin eş-Şâmî'nin *Sübulü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti ḥayri'l-'ibâd* ve Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî'nin kitabını şerheden Muhammed b. Abdülbâkî ez-Zürkânî'nin *Şerhu'l-Mevâhibi'l-ledünniyye* adlı eserlerini de muhtevasının genişliği bakımından özelliklere zikretmek gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Urve b. Zübeyr b. Avvâm, *Megâzî Resûlillâh* (nşr. M. Mustafa el-A'zamî), Riyad 1401/1981, neşredenin girişi, s. 11-97; İbn Şihâb ez-Zühri, *el-Megâzî'n-nebeviyye* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dimaşk 1401/1981, neşredenin girişi, s. 7-35; Mûsâ b. Ukbe, *el-Megâzî* (nşr. Muhammed Bakış), Rabat 1994, neşredenin girişi, s. 15-53; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 28, 257, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. e-m; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 661; Vâkıdî, *el-Megâzî*, neşredenin girişi, I, 5-46; İbn Sa'd, *et-Ṭabaḳât*, I, 331, 332; V, 210; Zübeyr b. Bekkâr, *Aḥbârü'l-Muvafakıyyât* (nşr. Sâmi Mekki el-Ânî), Bağdad 1392/1972, s. 275-276; Taberî, *Târîḥ* (de Goeje), I, 1180, 1224, 1234, 1284, 1757, ayrıca bk. İndeks; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 137 vd., 166; İbn Hayr, *Fehrese*, bk. İndeks; İbn Kesir, *el-Bidâye*, III, 242; VIII, 298; IX, 101, 400; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, VI, 150; M. Şemseddin [Günaltay], *İslâmî Târîḥ ve Müverriḥler*, İstanbul 1339-42, s. 10 vd.; Abdülâzîz ed-Dürî, *Baḥş fî neş'eti 'ilmi't-târîḥ 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1960, s. 7-48; F. Rosenthal, *'İlmü't-târîḥ 'inde'l-müslimîn* (trc. Sâlih Ahmed el-Alî), Bağdad 1963, tür.yer.; İzzet Derveze, *'Aşrû'n-nebî ve b'etühü ḳable'l-bi'se*, Beyrut 1384/1964, tür.yer.; a.mlf., *Sîretü'r-Resûl*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-Arabiyye), II, 373-471; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/2, s. 3-25, 65-117; a.mlf., "İslâm Tarihinin Kaynağı Olmak Bakımından Hadisin Ehemmiyeti", *İTED*, II/1 (1957), s. 19-36; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cem mâ üllife 'an Resûlillâh*, Beyrut 1402/1982; Mustafa Fayda, "Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları", *Ülusallararası Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu*, İzmir 1985, s. 357-366; a.mlf., "İbn Hişâm", *DİA*, XX, 72-73; a.mlf., "İbn İshak", a.e., XX, 94-95; a.mlf., "İbn Sa'd", a.e., XX, 295-296; Hüseyin Atvân, *er-Rivâyetü'l-târîḫiyye fî Bilâdi's-Şâm fî'l-'aşri'l-Ümevî*, Amman 1986, s. 65-210; Mustafa Zeki Terzi, *İlk Siyer-Megâzî Yazarları ve Eserleri*, Samsun 1990; M. Mustafa el-A'zamî, *İlk Devir Hadis Edebiyatı* (trc. Hulusî Yavuz), İstanbul 1993, s. 34-58, 196 vd.; Rıza Savaş, *Siyer ve Kaynakları*, İzmir 1995; M. Schöller, *Exegetisches und Prophetenbiographie*, Wiesbaden 1998, s. 23-78; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 20 vd.; M. Hinds, "Maghâzi and Sira in Early Islamic Scholarship", *The Life of Muḥammad* (ed. U. Rubin), Aldershot 1998, s. 1-10; a.mlf., "al-Maghâzi", *EI²* (Fr.), V, 1151-1154; Ömer Öz-

soy – İlhami Güler, *Konularına Göre Kur'an*, Ankara 1999, s. 565-689; H. Motzki, *The Biography of Muḥammad*, Leiden 2000; J. Horowitz, *İslâmî Tarihçiliğin Doğuşu - İlk Siyer / Megâzî Eserleri ve Müellifleri-* (trc. Ramazan Altınay – Ramazan Özmen), Ankara 2002; M. Abdülhay el-Kettânî, *Hz. Peygamber'in Yönetimi: et-Terâtibu'l-idâriyye* (trc. Ahmet Özel), İstanbul 2003, II, 240 vd., 316; Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri* (doktora tezi, 2006), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; M. Qasim Zaman, "Maghâzi and the Muḥaddithün", *IJMES*, XXVIII (1996), s. 1-18; A. Görke – Gregor Schoeler, "Reconstructing the Earliest Sira Texts: The Hîgra in the Corpus of 'Urwa b. al-Zubayr", *Isl.*, LXXXII (2005), s. 209-220; Mehmet Özdemir, "Siyer Yazıcılığı Üzerine", *Milel ve Nihal*, IV/3, İstanbul 2007, s. 129-162; G. Levi Della Vida, "Sîre", *İA*, X, 699-703; W. Raven, "Sîra", *EI²* (Fr.), IX, 686-689.

MUSTAFA FAYDA

Türkçe Siyer Kitapları. Siyer Osmanlılar'da Cumhuriyet öncesine kadar tarih ilminin konusu olmaktan ziyade edebiyat sahasına kaymış ve bu alanda gelişmiştir. Kısas-ı enbiyânın eski Türk edebiyatına ve özellikle İslâmî Türk edebiyatına en zengin malzemeyi sağlayan başlıca dinî kaynaklar arasında yer alması bunda etkili olmuştur. Bu kaynağın en geniş ve ayrıntılı bilgilerle donanmış kısmı ise Hz. Peygamber'le ilgili olan bölümdür. Bu sebeple sadece dinî ve tasavvufi edebiyatta değil Türk edebiyatının hemen bütün türlerinde bu zengin malzemeden en geniş biçimde faydalanılmıştır. İlk eserlerin tercüme şeklinde de olsa Resûl-i Ekrem'e duyulan derin sevgi ve saygının etkisiyle lirik edebî unsurlar bakımından zengin olarak kaleme alınması da siyer türünün edebiyat alanında gelişmesini etkilemiştir. Siyerlerin telif-tercüme tarzında ortaya konmasının müellife, esas metne tamamen bağlı kalmak yerine kalemini ilhamının etkisine bırakarak duygularını bütün samimiyetiyle aktarma fırsatı tanımış olmasını ayrıca belirtmek gerekir. Bu eserlerin bir kısmının manzum şekilde kaleme alınması da konunun edebiyata kaymasının sebepleri arasında zikredilebilir.

Türkler'in kültür hayatında önemli bir yeri olan sohbet meclislerinin devamlı konularının başında siyerin geldiği bilinmektedir. Padişah saraylarından köy odalarına, tekkelerden kışlalara kadar yayılan bu meclislerde anlatılan olaylar Hz. Peygamber'in hayatı, şahsiyeti, mucizeleri, savaşları ve Hz. Ali başta olmak üzere halifeleri ve ashabının yer aldığı hadiseler etrafında gelişmiş, bunlar zamanla kitap haline getirilmiş, ardından meclislerde okunup dinlenmiştir. Nitekim bilinen en eski Türkçe siyer

kitabı olan Darîr'in eseri, âmâ olan müellifin Memlûk sultanlarının sohbet meclislerinde kendisine okunan Arapça siyer kitaplarını mecliste bulunanlara Türkçe anlatması suretiyle ortaya çıkmıştır. Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediyye'si* de kendisinin Arapça yazdığı *Megâribü'z-zamân*'ın Resûl-i Ekrem'le ilgili kısmının Türkçe'ye nazmen tercümesinden doğmuştur. Siyere dair eserlerin Osmanlı ülkesinin her tarafına yayılmasında halk tarafından çok beğenilen Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'inin de etkisini göz ardı etmemek gerekir.

İslâmî Türk edebiyatında siyer türündeki ilk eserleri Arapça ve Farsça'da yapılan tercümelerin oluşturmaya bir ölçüde konunun hassasiyetinden kaynaklanmıştır. Çünkü Hz. Peygamber hakkında doğru bilgiye ulaşmak dinin bir gereği olduğu gibi ondan yanlış ifadeler aktarmak da dinî sorumluluk gerektiren bir husustur. Bununla birlikte meselenin bu yönü üzerinde titizlikle durulduğunu söylemek zordur. İslâm tarihinin daha ilk dönemlerinden itibaren kussâsın vaazlarında Resûl-i Ekrem'in hayatından aktardıkları örnekler halk arasında büyük rağbet görmüş, bu rivayetler ilim çevrelerinde ihtiyatla karşılanmakla birlikte insanları Allah'ı ve resulünü sevmeye yönelttikleri için onlara karşı daha müsamahakâr davranılmıştır. Ancak güvenilirliği şüpheli rivayetlerden doğacak sakıncaları önlemek amacıyla Halife Ömer b. Abdülâzîz'in devrin tanınmış âlimlerinden Âsım b. Ömer b. Katâde el-Ensârî'yi Dimaşk'ın en büyük camilerinden Ermeviyye'de halka siyer ve megâzî dersleri vermekle görevlendirdiği bilinmektedir. Türkçe tercümelere esas alınan metinler ise tarih ilminin ölçülerine sıkı sıkıya bağlı olanlardan ziyade Resûl-i Ekrem hakkındaki bilgileri destanî-epik bir anlatımla ele alan daha sonraki dönemlere ait eserlerden seçilmiştir.

Tercüme Siyerler. 1. Darîr, *Tercüme-i Siyer-i Nebî*. 790'da (1388) Kahire'de tamamlanan bu manzum-mensur eser Türk edebiyatında en eski siyer kitabıdır (bk. SİRETÜ'N-NEBİ). 2. Lâmiî Çelebi, *Tercüme-i Şevâhidü'n-nübüvve li-takviyeti yakini ehli'l-fütüvve*. Abdurrahman-ı Câmî'nin 885'te (1480) Farsça telif ettiği *Şevâhidü'n-nübüvve* adlı siyerin çevirisidir (İstanbul 1293; yeni harflerle nşr. Muzaffer Ozak, İstanbul 1958). 3. Ahîzâde Abdülhalim Efendi (Halîmî), *Tercüme-i Şevâhidü'n-nübüvve (Nevâhidü'l-fütüvve fî tercemeti Şevâhidi'n-nübüvve)*. Yine Abdurrahman-ı Câmî'ye ait eserin tercüme-

si olup birçok yazmasından müellif hattı olanı Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Fâtih, nr. 4275). 4. Celâlzâde Mustafa Çelebi, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî*. Molla Miskîn lakabıyla tanınan Muîn el-Miskîn'in Farsça siyerinin 959'da (1552) yapılan çevirisidir. Eserin Süleymaniye (Fâtih, nr. 4289), Millet (Ali Emîrî Efendi, nr. 1131) ve Topkapı Sarayı Müzesi (Hazine, nr. 1229) kütüphanelerinde nüshaları bulunmaktadır. 5. Altıparmak Mehmed Efendi, *Tercüme-i Meâricü'n-nübüvve fî medârici'l-fütüvve*. Yine Muîn el-Miskîn'e ait *Meâricü'n-nübüvve* adlı siyerin tercümesi olup mütercim lakabı olan *Altıparmak* adıyla tanınmıştır (İstanbul 1257, 1290, 1306; Bulak 1271). Eser ayrıca Turgut Ulusoy tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır (İstanbul 1984). 6. Aydınli Eyüb b. Halîl, *Sîretü'n-nebî Tercümesi*. İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-nebeviyye*'sinin çevirisi olan eserin mütercim hattıyla bilinen tek nüshası üzerinde (İÜ Ktp., TY, nr. 2414) Mes'ad Süveylim Ali eş-Şamân doktora tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). 7. Vey-sîzâde Ahmed İznîkî, *Tercüme-i Siyer-i Kâzerûnî (Sahâyifü'l-iber ve letâyifü's-siyer)*. Muhammed b. Mes'ûd el-Kâzerûnî'nin *el-Müntekâ min siyeri'n-nebî el-Muştafa* adlı eserinin tercümesidir (TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1173). 8. Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Tercüme-i Siyer-i Kâzerûnî*. IV. Murad'a ithaf edilen eserin çeşitli nüshaları günümüze ulaşmıştır (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3242; Hacı Mahmud Efendi, nr. 4368). 9. Bâkî, *Meâlimü'l-yakin fî sîreti seyyidi'l-mürselîn*. Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî'nin *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye* adlı eserinin çevirisidir (İstanbul 1261, 1313, 1316, 1322-1326). Eser Necip Fazıl Kısakürek (*Gönül Nimetleri*, İstanbul 1967) ve İhsan Uzun-güngör (*Mevâhib-i Ledünniyye*, İstanbul 1972) tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır. 10. Benlizâde Mahmud Mağni-savî, *Tercüme-i Mevâhibü'l-ledünniyye* (Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 1170; TSMK, Revan Köşkü, nr. 319). 11. *Tercüme-i Ravzatü'l-ahbâb fî siyeri'n-nebî ve'l-âl ve'l-ashâb*. Cemâl Hüseyinî-i Şîrâzî'nin Farsça kaleme aldığı eserin tercümesidir (I-III, İstanbul 1268; I-IV, İstanbul 1288). 12. Mütercim Âsım Efendi, *Tercüme-i Siyer-i Halebî (Şerhu Manzûmeti'l-Halebiyye)*. İbrâhim b. Mustafa el-Mudarî el-Halebî'nin şerhettiği altmış üç beyitlik manzumesinin (Süleymaniye Ktp., Giresun, nr. 52; Esad Efendi, nr. 2477) açık-

lamalı tercümesidir (Kahire 1248). 13. Mir-zazâde Ahmed Neyfî, *el-Evfâ fî terceme-ti'l-Vefâ (fî fezâil-i'l-Mustafa)*. Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'ye ait *el-Vefâ bi-ahvâli'l-Muştafa* adlı eserin tercümesi olup birçok nüshasından 1154 (1741) yılına ait yazması Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndedir (Bayezid, nr. 5266).

Telif Siyerler. 1. Veysî, *Dürretü't-tâc fî sîreti sâhibi'l-mî'râc*. *Siyer-i Veysî* adıyla da bilinmektedir (I-II, Bulak 1245; İstanbul 1286). Çok sanatkârane bir nesirle yazılmasından dolayı devri için bile ağır bulunan diline rağmen Türkçe siyerler içinde en çok beğenileni olduğu anlaşılan ve Nev'îzâde Atâî, Nâbî, Nazmîzâde Murtaza ve Tıffî Ahmed Çelebi tarafından zeyilleri yazılan eser üzerinde Nuran Öztürk'ün hazırladığı doktora tezinde (bk. bibl.) çeşitli kütüphanelerde 150 kadar nüshası bulunduğu belirtilmektedir (bk. DÜRRETÜ'T-TÂC). 2. Molla Velî, *Manzum Siyer-i Nebî*. Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi'nde nüshası bulunan (nr. 1460) XV. yüzyıla ait bu eser yaklaşık 10.000 beyittir. 3. Amasyalı Münîr İbrâhim Çelebi, *Siyer-i Nebî*. Manzum olarak kaleme alınmıştır (TSMK, Koşuşlar, nr. 994, 995). 4. *Siyerü'n-nebî*. Tahminen XVI. yüzyıla ait yaklaşık 3000 beyitlik bu eserin Mehmed adlı yazarı hakkında bilgi bulunmamaktadır (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1544). 5. Abdurrahman, *Siyerü'n-nebî*. 10.000 beyti aşmaktadır (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 3916). 6. İbrâhim Hanîf b. Mehmed Kâzım, *Manzum Siyer-i Nebî* (TSMK, I. cilt, Emanet Hazinesi, nr. 1156; II. cilt, Hazine, nr. 1244). 7. Abdullah Zâhidî, *Manzum Siyer-i Nebî* (Köprülü Ktp., Ahmed Paşa, nr. 234). 8. Abdürrahîm b. Hüseyin, *Manzum Siyer* (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1576). 9. *Manzum Siyer-i Nebî*. Müellifi belli değildir (TSMK, Koşuşlar, nr. 994). 10. Şeyhülislâm Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *el-Fevâihu'n-nebeviyye fî siyeri'l-Mustafaviyye*. Hz. Peygamber'e vahiy gelmesiyle başlayıp Hayber Savaşı'na kadar olan dönemi içine alır. Eserin *Siyer-i Kâzerûnî* tercümesi olduğu ileri sürülmüşse de (*DİA*, XXIV, 382) dibâcesindeki bilgilere ve diğer bazı kaynaklara dayanılarak telif olduğu belirtilmektedir (TCYK, s. 240-241). 11. Abdülbâkî Ârif Efendi, *Sîretü'n-nebî*. Müellifin vefatı dolayısıyla bitirilemeyen eseri müellifin damadı Fâiz Efendi tamamlamıştır. Fâiz Efendi'nin kaleminden çıkmış olan bir nüsha Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Hüsrev Paşa, nr. 414). Vak'anüvis Râşid Efendi manzum bir mukaddimeyle başlayan siye-

rin devrinde çok beğenildiğini söylemektedir. 12. Hakîm er-Rûmî (Mehmed b. Halîl), *Acâibü'l-ahbâb fî ahhâbi seyyidi'l-ahyâr* (İÜ Ktp., TY, nr. 2478; TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1175, Revan Köşkü, nr. 1477). 13. Eyüp Sabri Paşa, *Mahmûdû's-siyer* (İstanbul 1287). Halk için sade bir dille yazılan eser güvenilir bilgiler içermektedir. 14. Hâfız Mehmed Zühdi Efendi, *Nazmü's-siyer* (Trabzon 1324). 15. Düzcüceli Yûsuf Suad (Neğuç), *Akvemü's-siyer* (İstanbul 1327). Tek ciltlik ilk bölümü 500 sayfaya yakın olan eserin II. cildinin basılıp basılmadığı bilinmemektedir. Kılıçzâde Hakkı, *Akvemü's-siyer Münasebetiyle Yûsuf Suad Efendi'ye Tahsisen, Softa Efendilere Tâmmimen Son Cevab* adıyla bir risâle (İstanbul 1331), müellif ise *Akvemü's-siyer* ismiyle bir cevap (İstanbul 1331) yazdığına göre eser üzerinde bir tartışmanın yapıldığı anlaşılmaktadır. 16. Lutfullah Ahmed, *Hayat-ı Hazret-i Muhammed* (I-III, İstanbul 1332; I-IV, 1341). 17. Abdullah Âtîf, *Siyerü'n-nebî* (İstanbul 1338). Oldukça hacimli bir eserdir. Bunların dışında çoğu küçük hacimde Kemal, Bıçakçıoğlu Hakkı, İhtifalci Mehmed Ziyâ (İstanbul 1340), Hüseyin b. Tefvîk el-Konevî gibi müelliflerin eserleri zikredilebilir. Ahmed Refik'in (Altınay) *Gazavât-ı Celile-i Peygamberî* adlı eseri (İstanbul 1324) bir yönüyle gazavatnâmeler arasında sayılabileceği gibi siyer içinde belli bir alana yoğunlaşarak kaleme alınmış eserlere örnek gösterilebilir. Ahmed Midhat Efendi'nin *Beşâir-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediyye*'si de bu kısımdaki eserler arasında zikredilmektedir.

Son dönemlerde siyer kitaplarının nasıl yazılması gerektiği tartışma konusu olmuştur. Eski eserlerde görülen ve Hz. Peygamber'in daha çok mucizevî özelliklerini ve insan üstü yönlerini ortaya koymak için yazılan kitaplardan ziyade onun beşerî ve sosyal özelliklerini vurgulayan, kendisinin bütün insanlığa gönderilmiş bir peygamber oluşundan dolayı ona ve tebliğine inananın gerekliliğini akli ve mantıkî ölçülerle ortaya koyan eserler yazılması istenmiştir. Nitekim İzmirli İsmail Hakkı'nın *Siyer-i Celile-i Nebeviyye* adıyla kaleme aldığı küçük kitap (İstanbul 1332) bu tartışmalar sırasında müellifin Resûl-i Ekrem'in hayatı hakkında yazmayı planladığı eserin girişi olarak kaleme alınmıştır. İsmail Hakkı Uca tarafından sadeleştirilerek yayımlanan eser (Konya 1996) siyerin ehemmiyeti, kaynakları, tarih ilmindeki yeri ve metodu ile asılsız rivayetlerden arındırılmış bu türde kaleme alınacak eser-

ler hakkındaki esasların ortaya konulduğu önemli bir risâledir. Celâl Nûri Bey'in (İleri) *Hâtemü'l-enbiya* adlı eseri de (İstanbul 1332) bu yeni anlayışla yazılmış ve Mehmet Çoğ tarafından bir makalede değerlendirilmiştir (bk. bibl.). Ancak eser Hz. Peygamber'i sıradan bir insan gibi takdim ettiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Şemâil, hilye, delâilü'n-nübüvve, mu'cizât gibi konular da siyer bahisleri içinde yer almakla beraber bu hususta yazılmış eserler İslâmî Türk edebiyatında müstakil birer tür kabul edilmektedir (bk. MUHAMMED [Türk Edebiyatı]).

BİBLİYOGRAFYA :

TCYK, s. 240-241, 357-441; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 335-364; Gölpınarlı, *Katalog*, I, 109-110; Özege, *Katalog*, I, 31-32; IV, 1587-1588; Mes'ad Süveylîm Ali eş-Şamân, *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişâm'ın Siyerinin Türkçe Tercümesi* (doktora tezi, 1982), AÜ İlahiyat Fakültesi; Nuran Öztürk, *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî (Dürretü't-tâc fî sîreti Sâhibi'l-Mî'râc)* (doktora tezi, 1997), EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 21-33; Mustafa Uluçay, *Meâlimü'l-Yakin: Giriş-Metin-Nottlar-Sözlük* (yüksek lisans tezi, 1999), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Mehmet Erdem, *Seyyid İbrahim Hasib Uşşâkizâde'nin "Siyerü'n-Nebi"-si* (yüksek lisans tezi, 2000), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Mehmet Atalay, "Türk Edebiyatında Sîretü'n-Nebevîyye", *İslâmî Edebiyat*, sy. 24, İstanbul 1994, s. 61-64; Mehmet Çoğ, "Celâl Nûri ve Hâtemü'l-Enbiya Adlı Eserine Göre Hz. Muhammed Tasavvuru", *İSTEM: İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Müzik* Dergisi, IV/7, Konya 2006, s. 85-98; Mustafa Uzun, "Abdülbâki Ârif Efendi", *DİA*, I, 197-198; Hasan Güleç, "Ahîzâde Abdülhalim Efendi", a.e., I, 548; Mehmet Çavuşoğlu, "Bâkî", a.e., IV, 540; Azmi Özcan, "Eyüp Sabri Paşa", a.e., XII, 9; Yusuf Şevki Yavuz – Casım Avcı, "İbnü'l-Cevzî, Ebûl-Ferec", a.e., XX, 546; Nevzat Kaya, "Karaçelebizâde Abdülazîz Efendi", a.e., XXIV, 382; Hüseyin Algül, "el-Mevâhibü'l-ledünniyye", a.e., XXIX, 421; Abdülkadir Karahan, "Nâbî", a.e., XXXII, 260.

MUSTAFA UZUN

SİYER-İ VEYSÎ

(bk. DÜRRETÜ'T-TÂC).

SİYERÜ A'LÂMÎ'n-NÜBELÂ

(سير أعلام النبلاء)

Zehebî'nin

(ö. 748/1348)

muhaddisler başta olmak üzere
ünlü kişileri tabakalar halinde
tanıttığı eseri.

Zehebî henüz hayatta iken kendi nüshası esas alınarak 739-743 (1338-1342) yıllarında istinsah edilen ve günümüze ulaşan yazma nüshada adı *Siyeru a'lâmi'n-*

nübelâ diye geçen eser çeşitli kaynaklarda *Kitâbü'n-Nübelâ*, *A'yanü'n-nübelâ*, *A'lâmü'n-nübelâ*, *Siyerü'n-nübelâ*, *Târîhu'n-nübelâ* ve *Târîhu'l-'ulemâ'i'n-nübelâ* şeklinde kaydedilmektedir. Müellif, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîri ve'l-a'lâm* adlı hacimli kitabını 726 (1326) yılında tamamladıktan sonra bu eserini kaleme almıştır. Esasen talebesi Safedî'nin belirttiğine göre Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*'dan da faydalanarak dört mezhep imamı başta olmak üzere birçok âlimi küçük hacimli müstakil risâlelerde tanıtmış, *ez-Zühufü'l-kaşî fî tercemeti'l-Haseni'l-Başrî, Nefdu'l-cu'be fî ahbâri Şu'be, Kaşî neharek bi-ahbâri İbni'l-Mübârek* gibi eserler yazmış, ardından *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'yı telif ederken bu çalışmalarını değerlendirmiş (*el-Vâfi*, II, 164) ve söz konusu eserini 732-739 (1331-1338) yıllarında kaleme almıştır.

On dört cilt halinde yazılan eser Asr-ı saâdet'ten 700 (1301) yılına kadar kırk civarında tabakayı kapsamakta olup müellif eserin ilk cildini Hz. Peygamber'in, ikinci cildini Hulefâ-yi Râşidîn'in hayatına ayırmayı düşünmüş, bu ciltleri yeniden yazmak yerine müstensihlerin bunları *Târîhu'l-İslâm*'dan alıp buraya koymasını istemiş (*Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, Beşşâr Avvâd Ma'rûf'un takdim yazısı, I, 93-94), fakat bu tavsiye dikkatten kaçtığı için eser Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın biyografisiyle başlamıştır. Zehebî, bu eserinde Endülü's'ten Çin'e kadar uzanan İslâm coğrafyasında her sahanın en meşhur isimlerini toplamış, bunlar arasında halifeler, melikler, sultanlar, emîrler, vezirler, nakibler, kadılar, kıraat âlimleri, muhaddisler, fakihler, edebiyatçılar, lugatçılar, nahivciler, şairler, dinler tarihçileri, kelâmcılar ve felsefeciler yer almıştır. Ancak biyografisi verilenlerin büyük kısmını muhaddisler teşkil etmektedir. Eserinde her şahsa şöhretine ve ilmi seviyesine göre yer veren Zehebî onların isim, nesep, lakap, künye, nisbe gibi özelliklerini tesbit etmiş, her birinin doğum tarihini, yetişme şekli, hocaları, talebeleri, eserleri, inanç durumu ve vefat tarihini belirtmiş, kimini savunmuş, kimini eleştirmiştir. Biyografisini verdiği râvileri cerhta'dil açısından değerlendirmiş, bunu yaparken genellikle o şahısla aynı asırda yaşayan güvenilir âlimlerin görüşlerini sıralamış, değerlendirilen kişinin güvenilirlik derecesini belirtirken kendi fikrini "sika, sadûk, suveylih, deccâl, metrûk, kezzâb, mechûl" gibi terimlerle ortaya koymuştur. Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan ha-

dis âlimlerinin bu eserlerden hangilerinde rivayetlerinin geçtiğini rumuzlarla göstermiş, biyografilerinin sonuna rivayet ettikleri hadislerden örnekler koymuş ve bu rivayetleri sened ve metin açısından değerlendirmiştir.

7000 civarında biyografiyi ihtiva eden *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, ilk önce Kahire'de bulunan Ma'hedü'l-mahtûtâtî'l-Arabiyye tarafından yayımlanmaya başlanmış, ancak eserin üç cildi neşredilebilmiştir (I, nşr. Selâhaddin el-Müneccid, Kahire 1956; II, nşr. İbrâhim el-Ebyârî, Kahire 1957; III, nşr. Es'ad Talas, Kahire 1962). Eserin ilk ciddi neşrini Şuayb el-Arnaût başkanlığındaki bir tahkik heyeti gerçekleştirmiştir. Beşşâr Avvâd Ma'rûf'un eseri tanıtmak maksadıyla kaleme aldığı geniş bir mukaddimeyle başlayan bu neşir 1981-1985 yılları arasında yirmi üç cilt olarak Beyrut'ta yapılmıştır. 1988'de hazırlanan iki ciltlik bir fihristle birlikte eser yirmi beş cilt halinde birkaç defa basılmıştır (Beyrut 1409/1989, 1410/1990). Bu neşir için ayrıca Amâr Sâmî Muhammed ed-Dellâl ve Cihâd Sâmî Muhammed ed-Dellâl *Fihrisü'l-a'lâm el-mütercemî lehüm fî Siyeri a'lâmi'n-nübelâ* adıyla bir fihrist daha hazırlamıştır (Küveyt 1988). 5925 biyografi içeren *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'nın bu neşri, baş tarafına *Târîhu'l-İslâm*'ın *es-Sîretü'n-nebevîyye ve Sîretü'l-hulefâ'i'r-râşidîn* ciltleri ilâve edilmeyip III. ciltten başladığı ve yazma nüshaya ulaşamaması sebebiyle 660-700 yılları arasındaki biyografileri oluşturan son kısmı ihtiva etmediği için eksik kabul edilmektedir. Eserin eksik kısımlarını tamamlamak üzere on yedi cilt halinde yeni bir tahkiki yapılmış (I-XVI, Ebû Saîd Ömer b. Garâme el-Amrî; XVII, Ebû Abdullah Abdüsselâm b. Muhammed b. Ömer Allûş) ve 1997'de Beyrut'ta neşredilmiştir. Ebû Saîd Ömer b. Garâme el-Amrî hazırladığı bu yayımda *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'nın ilk iki cildini tek cilt halinde *es-Sîretü'n-nebevîyye ve Sîretü'l-hulefâ'i'r-râşidîn*'e tahsis etmiştir. Zehebî'nin isteği doğrultusunda *Târîhu'l-İslâm*'dan iktibas edilen bu cildin siyer kısmı aynen alınmış, Hulefâ-yi Râşidîn bölümünde ise halifelerin biyografileri başa alınarak sadece olaylar verilmiş, arada geçen biyografiler atlanmıştır. III. cilt Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın biyografisiyle başlamaktadır. 6818 biyografi içeren bu baskı için Muhammed Abdurrahman tarafından iki ciltlik ayrıntılı bir fihrist hazırlanmıştır. Ahmed Fâyiz el-Humsâ *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'yı *Tehzîbü Siyeri a'lâmi'n-nübelâ* (I-III, Bey-